

UMUT HAKKINA DAİR AİHM KARARLARI; 11 YIL 2 AY 4 GÜNDÜR UYGULANMIYOR!

İçindekiler

Umut Hakkı Nedir?
sayfa 2-3

**Umut Hakkına
İlişkin AİHM Süreci**
sayfa 3-5

**Öcalan - 2 / Türkiye
AİHM Kararı**
sayfa 5-7

**Bakanlar Komitesi
Denetim Süreci**
sayfa 7-10

Umut hakkı, evrensel anlamda ölüm cezasının insan haklarına aykırılığının gündeme gelmesi ile ortaya çıkmış bir kavramdır. Yaşamının/hayatın yadsınamaz değeri, ölüm cezasının suçların azaltılmasındaki işlevsizliği ve ailelerinin yaşadığı adaletsizlikler temelinde, insani, etik ve cezai boyutları ile tepki toplayan bu uygulama, uzun yıllar hukuki alanda ve kamuoyunda verilen mücadelelerin sonucunda, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, birçok ülkede yasaklanmıştır. Ölüm cezasına yönelik güncel tartışmaların aldığı son noktayı İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin 2010 tarihli bir kararı ile görmek mümkündür.

“Umut Hakkı” kapsamında verilen ihlal kararları doğrultusunda Türkiye’ nin yapısal değişikliği gerçekleştirecek yasal düzenlemeleri sağlaması ve tahliye imkanı olmayan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının kaldırılmasına yönelik mekanizmalar öngörmesi gerekmektedir.

Umut Hakkı Nedir?

Umut hakkı, evrensel anlamda ölüm cezasının insan haklarına aykırılığının gündeme gelmesi ile ortaya çıkmış bir kavramdır. Yaşamının/hayatın yadsınamaz değeri, ölüm cezasının suçların azaltılmasındaki işlevsizliği ve ailelerinin yaşadığı adaletsizlikler temelinde, insani, etik ve cezai boyutları ile tepki toplayan bu uygulama, uzun yıllar hukuki alanda ve kamuoyunda verilen mücadelelerin sonucunda, başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, birçok ülkede yasaklanmıştır. Ölüm cezasına yönelik güncel tartışmaların aldığı son noktayı İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin 2010 tarihli bir kararı ile görmek mümkündür. Bilindiği üzere İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin yaşama hakkını koruyan 2. maddesinde; “yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez” ifadesi yer almaktadır. Sözleşme'nin bu açık hükmüne rağmen oluşturduğu içtihatlarla ölüm cezasına karşı oldukça mesafeli sayılabilecek bir tutum benimseyen AİHM, 2010 tarihli AlSaadoon and Mufdhi - Birleşik Krallık kararında, bu yaptırımın uygulanmasına ilişkin kesin görüşünü belirtmiştir.

Aslında Türkiye Cumhuriyeti'nde 2002 yılına kadar infazı gerçekleştirilmeyen idam cezaları da dâhil olmak üzere, koşullu salıverilmenin öngörülmediği herhangi bir cezai yaptırım yasada ya da uygulamada söz konusu değildi. 2002'de yürürlüğe giren 4771 No'lu Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile bu tarihe kadar idam cezası almış olan kişilerin cezaları ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çevrildi ve ilk defa yasada tahliye umudu olmayan hapis cezası “terör” suçluları üzerinden tanımlandı. Yasa kapsamında “idam cezaları müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları hakkında (...) şartla salıverilmeye ilişkin hükümleri uygulanmaz. Bunlar hakkında müebbet ağır hapis cezası ölünceye kadar devam eder.” düzenlemesine yer verildi.

10 Mart 2001'de AB üyeliği için ülkelerin yerine getirmesi gereken kıstasları belirleyen Kopenhag Kriterleri'nin nasıl uygulanacağına ilişkin düzenlenen Ulusal Program kabul edildi. Program kapsamında 2001 yılının Ekim ayında savaş ve yakın savaş tehdidi ile terör suçları dışında idam cezası kaldırılacağı düzenlendi. Yine Türkiye bu programda yaşam hakkına özüne dokunulmayacağı yönünde taahhütte bulundu. 2003 yılında ise idam cezasını savaş ve yakın savaş tehdidi dışında yaşama hakkı ihlali sayan AİHS 6 No'lu Ek Protokol'ü imzalayarak aynı yıl içinde yürürlüğe soktu. 2004 yılında ise “Ölüm Cezasının Kaldırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” ile idam cezası yasaklandı ve idama ilişkin tüm hükümler ağırlaştırılmış müebbet cezası ile ikame edildi. Son olarak İdam cezasını tamamen yasaklayan AİHS 13 No'lu Ek Protokol ise 2006 yılında onaylandı.

Umut hakkı AİHM'in Al-Saadoon and Mufdhi - Birleşik Krallık kararında da görülebileceği şekilde, ölüm cezasına ilişkin yaklaşımların değişmeye başladığı süreçte filizlenmiş bir kavramdır. Bir başka anlatımla, bir cezalandırma aracı olarak ölüm cezası uygulamasından gittikçe uzaklaşmaya başlanılmış olması, bu cezanın yerine ikame edilecek başka bir cezanın yaygın kullanımını gerektirmiştir; bu da ömür boyu hapis cezasıdır.

Azaltılamaz/indirilemez ömür boyu hapis cezası terimi ilk bakışta bir çelişki uyandırabilirse de, bu terim müebbet hapis cezasının uygulanış biçimi ile ilgilidir. Nitekim 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun 107/2. maddesine göre, “Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar otuz yılını, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar yirmi dört yılını, diğer süreli hapis cezalarına mahkûm edilmiş olanlar cezalarının üçte ikisini infaz kurumunda çektikleri takdirde, koşullu salıverilmeden yararlanabilirler.”

Fakat yine aynı kanuna göre, kanunun 107/16. maddesinde belirtilen suçlardan birinin, bir örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde hükümlü koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamayacaktır. Görüldüğü üzere ömür boyu hapis cezası ilke olarak mahkûmun bu cezayı ömür boyu çekmesi anlamını taşımamakta, ancak belirli koşulların varlığı halinde bu ceza gerçek anlamda bir müebbet hapse dönüşebilmektedir.

Umut Hakkına İlişkin AİHM Süreci

Einhorn - Fransa davasında Mahkeme, ömür boyu hapis cezasının azaltılamaz bir nitelikte olması halinde, AİHS’in işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ve cezayı yasaklayan 3. maddesi kapsamında bir ihtilaf gündeme gelebilmesi olasılığını göz ardı etmediğini belirtmiştir. (2001)

AİHM’ in Kafkaris - Kıbrıs (2008) içtihadı ise 3. madde ile uyumlu olmayan ömür boyu hapis cezalarının kapsamının belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Kararda ömür boyu hapis cezası alan ve işlediği suçun niteliği gereği tahliye edilebilme imkânı bulunmayan başvuru hakkında Mahkeme, başvuruçunun cezasının azaltılabilir bir nitelikte olup olmadığına dair önemli bir değerlendirme yapmıştır. Buna göre eğer bir ceza de jure ve de facto olarak azaltılamaz bir nitelikte ise 3. madde açısından bir ihtilaf gündeme gelebilmektedir. İç hukukça tahliye edilebilme imkânını sağlayan bir usul öngörülmüşse ve mahpusun tahliye edilebilme beklentisine sahip olmasını sağlayabilecek bir uygulama mevcutsa, bu durumda ömür boyu hapis cezası indirilebilir bir niteliktedir. Yani hem teoride hem de pratikte, hükümlünün salıverilme beklentisine sahip olmasını sağlayan bir mekanizma mevcut olmalıdır.

Bu tespitin ardından şikâyeteye konu olan olayı inceleyen Mahkeme, davalı devletin iç hukukunda ömür boyu hapis cezası almış bireylerin iyi hal ve benzeri sebeplerle tahliye edilebilmelerini sağlayan spesifik bir hüküm bulunmadığını tespit etmiştir. Bununla birlikte Anayasanın ve Cezaevi Kanununun ilgili maddesi gereğince, başsavcının görüşü ve Devlet Başkanının kararı sonucunda hükümlülerin şartlı tahliye olabilmeye imkânları bulunmaktadır. Başka bir ifade ile bahsi geçen makamların inisiyatifleri ile hükümlülerin tahliye edilebilmeleri mümkündür. Sonuç olarak, davalı devletin iç hukukunda tahliye edilebilme imkânı açısından bazı eksikliklerin olduğunu kabul eden AİHM, belirli sayıdaki hükümlünün daha önceden bu uygulama çerçevesinde tahliye edildiğine dikkat çekerek, Sözleşme’nin 3. maddesine bir aykırılık bulmamıştır.

Vinter/İngiltere kararı: Vinter ve Diğerleri - Birleşik Krallık kararı ise bu imkânın iç hukuktaki uygulanış biçiminin hangi hallerde Sözleşme ile uyumlu olmayacağını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Başvuruya konu olan olayda, bahsi geçen usul uyarınca tahliye edilebilme imkânına sahip olmayan başvuruçular, ömürleri boyunca cezaevinde kalmak zorunda oluşları nedeniyle durumlarının Sözleşme'nin 3. maddesinde düzenlenen işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ve ceza yasağına aykırılık teşkil ettiğini savunmuşlardır. Mahkeme yaptığı incelemede öncelikle, ağır derecede orantısız bir cezanın Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal edebileceğini belirtmiş, başvuruçuların aldıkları cezaların orantısız olduğunu iddia etmediklerini hatırlatarak, müebbet hapis cezaları hakkında göze çarpan tespitlerde bulunmuştur. AİHM bu kararda iki önemli tespit ve kriter belirlemiştir:

Birincisi, sadece pratikte verilen cezanın tamamının hapiste geçirilmek zorunda olunması halinde ömür boyu hapis cezası azaltılamaz bir niteliğe bürünmemektedir. Eğer ömür boyu hapis cezası de jure ve de facto azaltılabilir bir nitelikte ise, 3. madde açısından bir ihtilaf gündeme gelmez.

İkincisi, görülen bir vakada ömür boyu hapis cezasının indirilebilir bir nitelikte olup olmadığı değerlendirilirken, Mahkeme ömür boyu hapis cezası alan bir mahkûmun, tahliye olabilme ihtimaline sahip olup olmadığını araştırır. Ulusal hukuk uyarınca; cezanın değiştirilmesi, hafifletilmesi, sonlandırılması ya da şartlı tahliye durumunun incelenmesi ve ömür boyu hapis cezasının gözden geçirilmesi imkânının mümkün olduğu durumlarda, bu imkânların varlığı 3. madde açısından yeterlidir.

Özetle AİHM'e göre, ömür boyu hapis cezasını 3. madde ile uyumlu hale getiren birçok neden bulunmaktadır. Buna göre hem tahliye olabilme ihtimali hem de cezanın gözden geçirilme olasılığı bulunmalıdır. Şartlı tahliye imkânı bulunmayan bir müebbet hapis cezasının verilmesi durumunda devlet, o kişinin toplum nazarındaki değeri ve yeri hakkında geri dönülemez bir yargıda bulunmaktadır. Ölünceye kadar sürecek bir hapis cezasının kişiler üzerinde yaratmış olduğu asosyallik ve dolayısıyla anti insancılık etkisi, böyle bir cezanın insanlık dışı olduğunu kabulde yeterli olmaktadır. Bu yüzden şartlı tahliye hakkının ömür boyu hapis cezası mahkûmlarına da tanınarak ömür boyu hapis cezasının insan onuru üzerinde bırakmış olduğu yıkıcı durum, telafi edilme imkânını içermelidir. Çünkü rehabilitasyon ve serbest bırakılma ihtimali ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır.

Gözden geçirme usulünün nasıl olması gerektiğinin belirlenmesi konusunda Mahkeme karşılaştırmalı ve uluslararası hukuk materyallerinde kabul edilen güncel prosedürü referans göstermiştir. Buna göre ömür boyu hapis cezasının verilmesinden en geç 25 yıl süre sonra ve ardından daha periyodik aralıklarla, cezanın gözden geçirilmesini sağlayan bir kurumun varlığı desteklenmektedir. Bu durumda ulusal hukuk böylesi bir gözden geçirme imkânı sağlamadığında, ömür boyu hapis cezası Sözleşme'nin 3. maddesinin standartlarına ulaşmayabilir.

Buna göre; iç hukuk (de jure) gereği gözden geçirme mekanizmasının varlığı yetmemekte bu mekanizmanın pratikte de (de facto) uygulanabilir olması zorunludur. En önemlisi ise bir hükümlünün uluslararası belgelerde kabul edilen aralıklarla cezasının gözden geçirilmesini isteme hakkı bulunmaktadır.

Karar daha dikkatli incelendiğinde, müebbet hapis söz konusu olduğunda Mahkeme'nin hükümlünün topluma yeniden kazandırılma amacını üstün tuttuğu görülebilir. Buna göre hükmün verilmesi anında hükme etki eden cezai sebepler karşısında zamanla, iyileşme/rehabilitasyon olma faktörü önem kazanabilir. Bunun bir sonucu olarak, tahliye edilebilme imkânına sahip olup olmadığını bilmeden iyileşmesi için hükümlüden çaba göstermesini beklemek Mahkeme'nin deyiimiyle düşüncesiz bir davranış olur.

AIHM umut hakkına yönelik kararlarında sürenin üye ülkenin egemenlik hakkı kapsamında kendisinin belirleyeceğini ifade eder. Ancak söz konusu sürelerin kişinin 'umut hakkı'nı ortadan kaldıracak uzunlukta olmaması gerektiğini de dile getirir. Yani devletin sırf ölünceye kadar infaz şeklini ortadan kaldırmak için getireceği 30-40-50 yıllık sürelerin kabul görmeyebileceği belirtilebilir. AIHM, Vinter/Birleşik Krallık kararında 25 yıllık bir süreden bahseder. Burada mahkeme, sözleşmeciler devletlerarasında ve karşılaştırmalı ve uluslararası hukuk materyalleri arasında, cezanın verilmesinden en geç 25 yıl sonra ve sonrasında periyodik olarak gözden geçirilmesini garanti altına alan bazı özel mekanizmaların sağlanmasına yönelik karar vermektedir.

Örneğin Macaristan, Mahkeme'nin kararlarına uymanın bir yolu olarak 2015 yılında ömür boyu hapis cezalarının otomatik olarak gözden geçirilmesini öngören yeni bir mevzuat çıkarmıştır. Bu mevzuat ile 40 yıllık hapis cezasının ardından hükümlü için zorunlu bir af prosedürü başlatılmaktadır. Ancak Mahkeme, bir mahkûmun affedilmeden önce beklemesi gereken 40 yılın, tavsiye edilen azami süreden çok daha uzun bir süre olduğunu ve bu anlamda devletin sahip olduğu takdir marjı geniş olsa da, bu marjın dışında kaldığını belirtmiştir. Ayrıca Mahkeme, Macaristan'da cumhurbaşkanlığı affının müebbet hapis cezasının fiilen veya hukuken indirilebilmesini sağlayan bir yol olmadığını tespit etmiştir. Mahkeme, başvuruların beklemek zorunda kaldıkları uzun süreyi ve inceleme mekanizmasının yeterli usuli güvencelerden yoksun olmasını göz önünde bulundurarak, yeni Macar mevzuatının Sözleşme'nin 3. maddesi anlamında bir koruma sağlamadığına ve bir ihlal olduğuna karar vermiştir.

Öcalan-2/Türkiye Kararı

“Umut hakkı” kapsamında; Türkiye'yi ilgilendiren en önemli karar, Öcalan-Türkiye (no.2) kararıdır. Sn. Öcalan 29 Haziran 1999 yılında Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından; ölüm cezasına çarptırılmıştır. Yerel Mahkeme tarafından ölüm cezasının ömür boyu hapis cezasına çevrilmesine izin veren hafifletici koşulların var olmadığına karar verilmiştir. Temyiz mahkemesi tarafından onaylanan bu ceza, TBMM tarafından ölüm cezalarının barış zamanında uygulanmasına son verilmesi üzerine; Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından 3 Ekim 2002 tarihli bir kararla ömür boyu hapis cezasına çevrilmiştir. 20 Şubat 2006'da ise Türkiye, her koşulda ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin 13 numaralı Protokolü onaylamıştır.

Abdullah Öcalan'ın gözetimine alındığı günden beri vekilleri, farklı konulardaki ihlal iddialarına ilişkin defalarca AIHM'e başvuruda bulunmuştur. Bu başvurulardan ilki, Sn. Öcalan'ın gözetimine alındığı ilk gün olan 16 Şubat 1999 tarihinde yapılmış ve bu başvuru 12 Mayıs 2005 tarihinde Büyük Daire tarafından işkence yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin bir karar ile sonuçlandırılmıştır.

Öcalan'ın vekilleri daha sonra 2003, 2004, 2006 ve 2007 yıllarında yine farklı konulara ilişkin şikâyetleri ile AİHM'e başvuruda bulunmuş, Mahkeme ise; 24069/03, 197/04, 6201/06, 10464/07 numaralı başvuruları birleştirerek hepsini tek dosyada incelemiş ve nihayet Öcalan-Türkiye (no.2) kararı ile bu başvurular sonuçlandırılmıştır. Dolayısıyla başvurulara konu olan bu karar Sn. Öcalan hakkında verilen ikinci karardır.

AİHM, Öcalan davasında; ömür boyu hapis cezalarına dair yaklaşımına ilişkin genel prensipleri hatırlattıktan sonra Öcalan'ın ömür boyu hapis cezasının indirilebilir olup olmadığına ilişkin incelemesinde; CGTİHK m.107/16 hükmünü ele almıştır. Yaptığı değerlendirmeler sonucunda Mahkeme; bu hüküm ile devlet güvenliğine karşı işlenmiş bir suçtan dolayı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılan başvurucunun, meşru penolojik gerekçelere dayanan koşullu salıverilme imkânından açıkça yararlanmadığı ve bu haliyle Türkiye'de yürürlükte olan mevzuatın Öcalan'a serbest kalma imkânı tanımadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu ihlal, 5275 sayılı Ceza İnfaz ve Güvenlik Tedbirleri Kanununun 25, 107 ve 108. maddeleri ile geçici 2. maddesi ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun (TCK) 57. maddesinin uygulanmasından kaynaklanmaktadır.

Türk hukukunda; mahkûmun hastalığı veya yaşlılığı durumlarında Cumhurbaşkanı'na kişiyi serbest bırakma yetkisinin tanındığını kabul eden AİHM, bu tür insani amaçlarla serbest bırakmaya ilişkin hükümlerin, meşru penolojik sebeplerle serbest bırakılmanın ortaya koyduğu perspektifi karşılamadığını belirtmiş ve konuya ilişkin Vinter kararındaki değerlendirmelere atıf yapmıştır. Ayrıca Mahkeme Türk hukukuna göre; büyük sosyal problemleri çözme adına, zaman zaman kısmi veya genel af çıkarılabileceğinin mümkün olduğunu ancak bu hükümlerin de serbest kalma imkânının varlığı için aranan standartları karşılamadığını belirtmiştir. Sonuç olarak mahkeme, Öcalan'a verilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının; AİHS m.3 ile ortaya konan amaç bakımından "indirilebilir" olarak kabul edilemeyeceğini belirterek, "insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya ceza yasağı"nın ihlal edildiğine karar vermiştir.

Hayati Kaytan, 765 sayılı (eski) TCK m. 125 hükmü uyarınca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olmuştur. Kaytan v. Türkiye kararında AİHM İkinci Daire, umut hakkına işaret edip Öcalan (2) v. Türkiye kararına atfen sağlık nedeniyle salıverme ya da affın AİHM içtihatları bağlamında AİHS m. 3 ile uygun salıverilme umudu olarak değerlendirilemeyeceğini, Vinter v. Birleşik Krallık Kararına atfen cezanın gözden geçirilmesine dair herhangi bir usuli düzenlemenin yokluğunda AİHS m. 3 ihlalinin cezaya hükmedilmesi anında vuku bulacağını ve Öcalan (2) v. Türkiye kararındaki tespitlerden anılan başvuruda ayrılmak için herhangi bir özel bir durum olmadığını belirterek AİHS 3. Madde ihlali vermiştir.

Emin Gurban 765 sayılı (eski) TCK m. 125 hükmü uyarınca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olmuştur. AİHM'in 2015 yılında konuya dair Türkiye hakkında verdiği ikinci karar Gurban v. Türkiye kararıdır. AİHM İkinci Daire, Öcalan v. Türkiye (no2) ve Kaytan v. Türkiye kararlarında müebbet hapis cezasının infazı bakımından Türk Hukuku'nun AİHS m. 3 gereklerini karşılamadığını, bu başvuru özelinde anılan kararlardan ayrılmayı gerektiren özel bir koşulun bulunmadığını belirterek AİHS m. 3 ihlali karar vermiştir. Yine bu davada da AİHM İkinci Dairesi; AİHS m. 3 ihlali tespitinin, başvurucunun yakın zamanda salıverilmesine dair umut ortaya çıkarmayacağını da ayrıca vurgulamıştır.

Civan Boltan 765 sayılı (eski) TCK m. 125 hükmü uyarınca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olmuştur. Boltan, 2016 yılında AİHM'e başvurmuştur. AİHM'in umut hakkı bağlamında Türkiye'ye ilişkin tesis ettiği en güncel karar olarak ise karşımıza Boltan v. Türkiye kararında Türkiye'nin AYM bireysel başvuru yoluna gidilmemiş olması nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında bulunmadığını ayrıca belirtmiştir. AİHM İkinci Daire, Türkiye aleyhine hükmedilen önceki kararlara atfen müebbet hapis cezasının infazı bakımından Türk Hukuku'nun AİHS m. 3 gereklerini karşılamadığını, bu başvuru özelinde anılan kararlardan ayrılmayı gerektiren özel bir koşulun bulunmadığını belirterek AİHS m. 3 ihlaline karar vermiştir.

Öcalan-2 kararında ihlal gerekçesi olan kanun maddeleri; 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunun 16/4. Maddesi, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunun 47. Maddesi, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı ile ilgili Kanunun 25. Maddesi, 107/16. Maddesi yukarıda bahsi geçen cezaların hiç ara verilmeden ölünceye kadar çektirileceğini düzenlemektedir. Zaten AİHM'in ihlal kararı verilmesine neden olan yapısal sorunlar bu yasa maddeleridir. Bu cezalar yönünden 'umut hakkı', Türkiye yasalarında herhangi bir şekilde yer almamaktadır. Abdullah Öcalan ve aynı nitelikteki hükümlülerin haklarını ihlal eden düzenlemeler bunlardır.

Bakanlar Komitesi Denetim Süreci

Öcalan-2 kararının uygulanmaması nedeniyle Bakanlar komitesi dosyayı 2015 yılında AİHS 46. Madde uyarınca genişletilmiş prosedüre almıştır. Bu kararın uygulanmasının Komite tarafından denetleneceği bir süreç anlamına gelmekte ve halen devam etmektedir.

Derneğimizin de aralarında olduğu sivil toplum örgütleri tarafından kararın uygulanmamasına ilişkin süreç hakkında aralıklarla kural 9/2 bildiriminde bulunmaktadır. **Bahsi geçen bildirimlerde konuya ilişkin olarak şu izahatlerde bulunulmuştur:**

1- Cezanın Hukuken İndirilebilir Olması Kriteri: TMK m. 17/2 ve 17/3, İnfaz Kanunu m. 106/9, 107/13, 108/3, 110/4 hükümleri diğer koşullu salıverilme yasaklarına dair hükümlerdir. Görülmektedir ki Türk hukukunda bazı durumlarda müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam edebilmektedir. Dolayısıyla Türk hukuku, kategorik koşullu salıverilme yasakları nedeniyle umut hakkının “cezanın hukuken indirilebilir olması” şartı ile uyumlu değildir.

2- Cezanın İnfazının Hükümlünün Resosyalizasyonuna ve Tehlikelilik Halinin Son Bulmasına Elverişli Olması: Türk hukukunda TCK m. 48 hükmüne göre ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca ve mevzuatta belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çekilecektir. Sıkı güvenlik rejiminin esasları ise İnfaz Kanunu m. 25 hükmünde düzenlenmiştir. İnfaz Kanunu m. 25 hükmü başta olmak üzere ilgili mevzuat uyarınca (sözelimi ziyaret hususunda Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik m. 5/1- f, 9/4, 11, 12, 15/2) çalıştırma, iletişim, bedensel aktiviteler gibi hususlarda katı bir rejimin uygulandığı göze çarpmaktadır. 7442 sayılı Kanun ile getirilen değişikliklerde de TMK bakımından infaz koşulları hukuk ve kanun önünde eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. İnfaz Kanunu 25. Maddesinin değiştirilmesi konusunda yapılan yasa teklifi ise sonuçsuz kalmıştır.

3- Cezanın Gözden Geçirilmesi Sürecinde Hükümlünün Usuli Güvencelere Sahip Olması: Türk Hukuku'nda 15 Nisan 2020'de yürürlüğe giren 7442 sayılı Kanun ile gelen değişiklikler ve 29.12.2020 tarihli Gözlem Ve Sınıflandırma Merkezleri İle Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik kapsamında; Söz gelimi idare ve gözlem kurullarının infaz kurumu personelinden müteşekkil yapısı, değerlendirme sürecine hükümlünün dahlinin sınırlılığı ve usuli güvencelerin yetersizliği ilk göze çarpan sorunlardır. Keza “ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara uyup uymadığı, haklarını iyi niyetle kullanıp kullanmadığı, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirip getirmediği” kıstasları, koşullu salıverilmeye dair yapılan iyi hal değerlendirilmesinde başat rol oynamaması gerek ölçütlerdir.

4- Cezanın Fiilen İndirilebilir Olması: Türk Hukuku'nda 7442 sayılı Kanun ile gelen değişiklikler ve 29.12.2020 tarihli Gözlem Ve Sınıflandırma Merkezleri İle Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik kapsamında kurulan İdare ve Gözlem kurulları koşullu salıverme müessesini TMK kapsamındaki suçlar bakımından işletmemektedir . İnsan hakları örgütlerine başvuran ailelerden edinilen bilgiye göre Kanun değişikliği sonrası birçok mahpus hakkında farklı gerekçelerle iyi halli olmadığına karar verilerek koşullu salıverme hakkından faydalandırılmamıştır.

5- Her ne kadar cevaplarında ve eylem planlarında Hükümet, Cumhurbaşkanının cezayı kaldırma – hafifletme yetkisinden bahsetmişse de, Öcalan v. Türkiye (2) kararında AIHM, Cumhurbaşkanı'nın bu yetkisinin veya af uygulamasının, cezanın hukuken indirilebilir olması şartını sağlamadığını tespit etmiştir. Bu kararı takiben sırasıyla verilen Kaytan v. Türkiye, Gurban v. Türkiye ve Boltan v. Türkiye kararlarında da AIHM, Öcalan kararındaki tespitlerini tekrarlamıştır. Bu kapsamda, Gurban dosya grubunda yer alan başvuru Abdullah Öcalan, Hayati Kaytan, Emin Gurban ve Civan Boltan'a verilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezaları yukarıda sayılan ilgili yasa maddeleri sebebiyle kategorik koşullu salıverme yasakları kapsamındadır. Başvurucuların cezası, kendileri ile benzer durumdaki yüzlerce hükümlü gibi, ölünceye değin devam edecektir. AIHM' in Sözleşme' ye aykırı olduğunu tespit ettiği bu durumun ortadan kaldırılması, yani AIHM kararının uygulanması için, Türkiye Hükümeti tarafından gerekli yasal ve uygulama değişikliklerinin ivedilikle yapılması gerekmektedir.

Türkiye'de Cumhurbaşkanının af yetkisini nasıl kullandığına ilişkin örneklerle bakıldığında bu anlayış daha yakından görülebilmektedir. Cumhurbaşkanı 2023 yılında 28 Şubat davası kapsamında 'darbeye teşebbüs' suçundan müebbet hapis cezası alan eski Korgenenaral Çetin Saner'in, Hizbullah Davası kapsamında ağırlaştırılmış müebbet cezası alan Mehmet Emin Alpsoy'un, kasten öldürme suçundan 25 yıl ceza alan Nihat İliman'ın ve uyuşturucu ticareti suçundan 12 yıl 6 ay hapis cezası alan Sedat Çelik'in ; 2024 yılında ise 28 Şubat Davası kapsamında 'darbeye teşebbüs' suçundan müebbet hapis cezası alan emekli askerler Fevzi Türkeri, Yıldırım Türker, Aydan Erol, Cevat Temel Özkaynak, Erol Özkasnak, Çetin Doğan ve Çevik Bir'in kalan hapis cezalarını kaldırmıştır.

6- Anayasa Mahkemesi' nin bu konuda AIHM içtihatlarına uygun karar vermekten kaçınması: Abdulsalam Tural ve diğerleri bireysel başvuru kararında; diğer hak ihlali iddialarının yanı sıra başvuru sahiplerinin ölünceye değin infazı devam eden müebbet hapis cezasına çarptırılmaları da konu edilmiştir.

AYM Genel Kurulu; Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini tespit etmiş ve adil yargılanma hakkının ihlaline dair sonuçların ortadan kaldırılması için kararın bir örneğinin ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar vermiştir. AYM Genel Kurulu; başvurunun umut hakkı boyutu hakkında ise, gözü altında müdafî yardımından yararlanılamaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edilmesine bağlı olarak yeniden yargılama yapılmak üzere kararın örneğinin ilgili ilk derece mahkemesine gönderildiğini belirtmiştir. Bu durum nedeniyle de başvuru sahiplerinin tahliye umudu olmayan müebbet hapis cezası bağlamındaki iddialarına AİHS m. 3 ve Anayasa m. 17 bağlamındaki hak ihlali iddialarına yönelik bir değerlendirme yapılmamasına 1 üyenin karşı oyu ile oy çokluğuyla karar verilmiştir. Örneğin AYM Burak Çileli , Aynur Akyüzen ,Burhanettin Yalçın bireysel başvuru kararları bu doğrultuda zikredilebilir. Bahsedilen kararlarda da başvuru sahiplerinin adil yargılanma hakkının ihlal edildiği tespit edilerek ihlalin sonuçlarının giderilmesi amacıyla kararın bir örneğinin ilgili ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verilmiş ve bu durum nedeniyle de başvuru sahiplerinin tahliye umudu olmayan müebbet ağır hapis cezasına çarptırılması kaynaklı hak ihlali iddialarının ayrıca değerlendirilmemesine oybirliği ile karar verilmiştir. 17. maddesinin de ihlal edildiği görüşünü sunmuştur. Son bildirimde bu bölüme atıfla; Bu halen geçerli de olsa AYM ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası üzerinden yapılan bireysel başvurularda Adalet Bakanlığı'ndan görüş isteyerek, yeni somut bir adım atmıştır. Ancak Bakanlığın sunduğu görüşlerde “ölünceye kadar hapis cezası” anlamı taşıyan ağırlaştırılmış müebbet yasa hükümlerini başvuru sahipleriyle somut olarak ilişkilendirmeden soyut ve yüzeysel bir “tehlikelilik” değerlendirmesi ile gerekçelendirmeye çalıştığı ve Hükümet'in eylem planlarında sunduğu Cumhurbaşkanı af yetkisine atıfta bulunduğu anlaşılmaktadır. Türkiye Hükümeti'nin bu konuda yapısal bir adım atmamak konusunda ısrarı derdest dosyalardan anlaşılmaktadır.

7- Bilgi Edinme Başvuruları ve İstatistiki Bilgilere Erişim: Komite, Aralık 2021 toplantısı sonrası, Türkiye Hükümetine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan mahpusların sayısına ilişkin Eylül 2022'ye kadar bilgi vermesi konusunda çağrıda bulunmuş, ancak Türkiye Hükümeti bu çağrı sonrası sunduğu iki eylem planında da buna dair bilgi paylaşmamıştır. Türkiye' de resmi istatistiki verilerin temini ve yayımı ile yükümlü Türkiye İstatistik Kurumu'nun kamuya açık hiçbir verisinde ceza infaz kurumlarında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan hükümlü sayısına dair bir bilgiye yer verilmemektedir.

Türkiye'nin beşinci periyodik raporunun incelendiği BM İşkenceye Karşı Komite'nin 80. oturumunda Hükümet'in, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alanların Türkiye'deki cezaevi nüfusu içindeki oranının %1,24 olduğunu açıkladığı, ancak bu cevabın, somut rakamlardan ziyade sadece mahkumiyetleri kesinleşmiş ve cezalarını çekmeye başlamış olanları kapsadığı, buna karşın cezaevinde yargılanmakta olan ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası riskiyle karşı karşıya olan kişilerin sayısını içermediği, ancak bu haliyle dahi Türkiye'de 4,000'den fazla ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsünün olduğunun anlaşıldığı ifade edilmektedir.

8- Yasa değişikliği önerileri hakkında: 19/02/2016 tarihinde Adana milletvekili Meral Danış Beştaş tarafından “Terörle Mücadele Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi” verilerek; hapis cezalarında infazın kısaltılması ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılanların da koşullu salıverilme hükümlerinde faydalanması amaçlanmış, yine 07/06/2016 yılında “Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis

Cezasının Kaldırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi” Halkların Demokratik Partisi Ağrı Milletvekili Berdan Öztürk tarafından verilmiş ancak yasa değişikliği çabaları “hükümsüz” olarak sonuçlanmıştır. 10.08.2016 tarihinde ise İstanbul milletvekili Sezgin Tanrıkulu tarafından “5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu’nun 25. Maddesi Hakkında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi” ni ağırlaştırılmış müebbet hükümlülerinin infaz koşullarının tecrit ve izolasyona sebep olduğu, işkence yasağının ihlali anlamına geldiği gerekçesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunmuş, Komisyona gönderilen bu teklifler gündeme dahi alınmamıştır.

Gelinen aşamada son olarak 2024 yılının Eylül ayında yapılan Bakanlar Komitesi oturumunda Öcalan-2 dosya grubu gündeme alınmış ve Komite tarafından şu şekilde kararlar tesis edilmiştir:

- 1.Bu davaların, Türk mevzuatında diğer ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılan mahkûmlar için öngörülen bir inceleme mekanizmasının başvuru sahiplerinin devlet aleyhine işledikleri suçlardan aldıkları ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarına uygulanmaması nedeniyle insanlık dışı ve aşağılayıcı muamelenin önlenmesi hakkının ihlaline ilişkin olduğunu hatırlattı; ayrıca, böyle bir ihlal bulgusunun başvuru sahiplerine yakın zamanda salıverilme olasılığı vermek olarak anlaşılamayacağını, ancak ulusal makamların Mahkeme’nin belirlediği standartlar doğrultusunda herkes için bir inceleme mekanizması oluşturmasını gerektirdiğini hatırlattı;

Bireysel önlemlerle ilgili olarak:

- 2. Yukarıdaki ihlallere ilişkin bireysel önlemlerin, genel önlemlerin uygulanmasıyla bağlantılı olduğunu hatırlattı.

Genel önlemlerle ilgili olarak:

- 3. Bu kararların uygulanmasının, belirli bir asgari sürenin ardından ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarının gözden geçirilmesini sağlayacak ve cezalandırma ve caydırıcılık şartlarının henüz tamamen yerine getirilmemiş olması ya da kişinin hâlâ topluma tehlike arz etmesi dışında salıverilme olasılığını sunacak bir mekanizmanın oluşturulması için yasal veya diğer uygun tedbirlerin alınmasını gerektirdiğini bir kez daha hatırlattı;
- 4.Bu amaçla hiçbir ilerleme kaydedilmemiş olmasından derin endişe duyduğunu ifade etti ve yetkilileri bu konuda diğer üye devletlerin bu tür mekanizmaları uygulamaya koyma konusundaki deneyimlerinden ilham alarak gerekli önlemleri daha fazla gecikmeden almaya güçlü bir şekilde teşvik etti;
- 5.Yetkilileri, indirilemez müebbet hapis cezasına çarptırılan ve gözden geçirme olasılığı olmaksızın halen tutuklu bulunan kişi sayısı hakkında bilgi vermeye bir kez daha davet etti;
- 6.Bu grubu Eylül 2025’te yapılacak toplantıda yeniden incelemeye karar verdi ve bu grup kapsamında incelenen sorunların uzun süredir devam etmesi ve mevcut bilgilerle kaydedilen ilerlemenin yetersizliği göz önünde bulundurularak, o tarihe kadar daha olumlu bir değerlendirmeye olanak tanıyacak somut bir ilerleme sağlanmadığı takdirde, Sekreteryayı bir ara karar taslağı hazırlaması için talimatlandırdı.